

Karolina Bratek*
Anna Markiewicz**

Umorzenie postępowania karnego w trybie art. 59a k.k. jako odstępstwo od zasady legalizmu. Zagrożenia i korzyści wynikające z wprowadzonego rozwiązania

Przedmiotem artykułu jest art. 59a k.k. wprowadzający do polskiego postępowania karnego instytucje tzw. umorzenia kompensacyjnego. Od 1 lipca 2015 r. w przypadku popełnienia drobnych przestępstw możliwe jest umorzenie postępowania na wniosek złożony przez pokrzywdzonego, w przypadku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia oraz pojednania sprawcy z pokrzywdzonym. Jest to przejaw idei sprawiedliwości naprawczej w polskim prawie karnym. Wprowadzone rozwiązanie stanowi także kolejny wyjątek od obowiązującej zasady legalizmu. Umorzenie kompensacyjne jeszcze przed wejściem w życie budziło wśród przedstawicieli doktryny wiele pytań i wątpliwości. W pierwszej części tekstu autorki dokonują analizy przesłanek stosowania instytucji z art. 59a k.k. oraz wskazują na problemy interpretacyjne związane z tym przepisem. W drugiej natomiast omówione zostały korzyści i zagrożenia, które mogą pojawić się w związku ze stosowaniem tej instytucji

1. Wstęp

Kodeks postępowania karnego jako jeden z celów procesu wskazuje w art. 2 pkt. 3 uwzględnianie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego. Do-

---

* Studentka V roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

** Studentka IV roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

konując tzw. Wielkiej Nowelizacji kodeksów karnych, ustawodawca wprowadził wiele rozwiązań, które mają umożliwić realizację tego celu. Jednym z nich jest przewidziane w art. 59a k.k. umorzenie postępowania na wniosek pokrzywdzonego – w piśmiennictwie nazywane kompensacyjnym, restytucyjnym lub wnioskowym. Przepis ten, oprócz wyżej wskazanego celu, ma również służyć zredukowaniu obciążeń na etapie postępowania przygotowawczego – o co od lat postulowali praktycy¹.

Po raz pierwszy art. 59a, przewidujący tzw. umorzenie kompensacyjne, został dodany do Kodeksu karnego ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw². Jeszcze przed wejściem w życie, które nastąpiło z dniem 1 lipca 2015 r., jego treść została znowelizowana w drodze ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw³ i obecnie brzmi następująco: § 1. Jeżeli przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji sprawca, który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, pojednał się z pokrzywdzonym, w szczególności w wyniku mediacji i naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzoną krzywdzie, umarza się, na wniosek pokrzywdzonego, postępowanie karne o występki zagrożony karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności, a także o występki przeciwko mieniu zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, jak również o występki określony w art. 157 § 1. § 2. Jeżeli czyn został popełniony na szkodę więcej niż jednego pokrzywdzonego, warunkiem zastosowania § 1 jest pojednanie się, naprawienie przez sprawcę szkody oraz zadośćuczynienie za wyrządzoną krzywdę w stosunku do wszystkich pokrzywdzonych. § 3. Przepisu § 1 nie stosuje się, jeżeli zachodzi szczególna okoliczność uzasadniająca, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary.

Nie można rozpatrywać go w oderwaniu od innego nowo wprowadzonego przepisu – art. 23b Kodeksu postępowania karnego, który stanowi: § 1. W razie złożenia wniosku, o którym mowa w art. 59a Kodeksu karnego, w przedmiocie tego wniosku rozstrzyga prokurator, a gdy złożono go po wniesieniu aktu oskarżenia – sąd. § 2. Na postanowienie w przedmiocie wniosku, o którym mowa w § 1, przysługuje zażalenie.

---

¹ Por. np. J. Duży, *Zasada legalizmu a cele procesu karnego*, PiP 2011, nr 2, s. 62-70, Opinia Rady Głównej Związku Zawodowego Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP w sprawie projektu zmian k.p.k. opracowanego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego z dnia 25 stycznia 2012 r., s. 47, www.prokuratura-zz.pl, dostęp: 04.06.2015.

² Dz.U. 2013 poz. 1247 z późn. zm.

³ Dz.U. 2015 poz. 396 z późn. zm.

Pomimo faktu, że instytucja ta nie weszła jeszcze w życie, już rodzi wiele wątpliwości, a jej przyszłe stosowanie budzi w doktrynie wiele pytań. Poniżej zostaną zaprezentowane niektóre z nich.

2. Charakterystyka umorzenia kompensacyjnego

Chociaż ustawodawca projektując umorzenie kompensacyjne, miał zamiar umocnić pozycję pokrzywdzonego w postępowaniu karnym⁴, to w późniejszych dyskusjach na pierwszy plan zdecydowanie wysuwa się osoba sprawcy. Najistotniejszą wydaje się więc być kwestia dotycząca właśnie sprawcy, a w zasadzie jej brak. Art. 59a k.k. nie zawiera praktycznie żadnych wymogów o charakterze podmiotowym, które powinien spełniać sprawca czynu, by można było stosować wobec niego umorzenie restytucyjne. W szczególności ani jego właściwości i warunki osobiste, ani dotychczasowy sposób życia, nie muszą uzasadniać przypuszczenia, że pomimo umorzenia nie popełni ponownie przestępstwa (*arg. ex. art. 66 § 1 k.k.*). Jedynym ograniczeniem jest brak uprzedniego skazania za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy. Bez wątplenia będą to takie czyny zabronione, do których ustawowych znamion zalicza się użycie przemocy, jak np. w art. 191 § 1 k.k. Wydaje się jednak, że przesłankę z art. 59a k.k. należy interpretować jako skazanie za każdy czyn zabroniony faktycznie dokonany z użyciem przemocy⁵ (ale już nie jej groźby⁶), m.in. zabójstwo czy rozbój.

Pojawia się także pytanie, czy wyrok skazujący musi być prawomocny. Przepis nie precyzuje tej kwestii, w związku z czym można w literaturze znaleźć głosy, że wystarczające jest orzeczenie nieprawomocne⁷. Nie wydaje się to jednak rozwiązaniem słusznym, zwłaszcza z punktu widzenia domniemania niewinności, które może zostać obalone tylko prawomocnym wyrokiem skazującym (art. 5 § 1 k.p.k.). W związku z tym organ stosujący umorzenie kompensacyjne powinien brać pod uwagę jedynie prawomocne wyroki skazujące za

---

⁴ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 870, www.sejm.gov.pl/, dostęp: 13.05.2015.

⁵ M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 59a Kodeksu karnego*, w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa (red.), *Komentarz*, teza 9, LEX 2014, por. także rozważania do art. 185b k.p.k. R.A. Stefańskiego, *Szczególne tryby przesłuchania w postępowaniu karnym świadka małoletniego, który nie ukończył 15 lat*, WPP 2005, nr 4, s. 87.

⁶ A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego na podstawie art. 59a k.k.*, Prok. i Pr. 2015, nr 1-2, s. 140.

⁷ M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 59a...*, teza 10.

przestępstwa umyślne popełnione z użyciem przemocy, niezatarte, wydane do momentu rozstrzygnięcia o umorzeniu⁸.

Art. 59a k.k. określa jedynie termin, w jakim ma dojść do pojednania pomiędzy pokrzywdzonym i sprawcą. Brak natomiast doprecyzowania, na jakim etapie postępowania (najwcześniej i najpóźniej) pokrzywdzony może złożyć wniosek o umorzenie. Dopuszczalne jest to już na samym początku postępowania przygotowawczego, także w jego fazie *in rem*. Jednak żeby prokurator mógł zastosować umorzenie, musi wystąpić u niego silne wewnętrzne przekonanie, że dana osoba popełniła czyn zabroniony. Także użyte *expressis verbis* określenie „sprawca” sugeruje, że musi to być konkretna osoba, której postawiono zarzuty⁹. Tak więc samo umorzenie powinno nastąpić najwcześniej w fazie *in personam*¹⁰.

Natomiast w postępowaniu sądowym złożenie wniosku jest możliwe, aż do ostatniego momentu przed wydaniem wyroku¹¹. Pojawia się jednak pytanie, co będzie w sytuacji, gdy sprawca naprawi szkodę lub zadośćuczyni krzywdzie, ale pokrzywdzony nie wystąpi ze stosownym wnioskiem. Czy jeśli na skutek apelacji sprawę będzie rozpoznawał sąd II instancji, pokrzywdzony może złożyć wniosek przed nim? Albo sam sąd, wiedząc o spełnieniu przesłanek z art. 59a k.k., może wtedy sięgnąć po warunkowe umorzenie postępowania karnego¹²? Wydaje się, że takie rozwiązanie powinno być dopuszczalne, by chronić interesy sprawcy. Skoro w świetle przepisu na skutek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za krzywdę zanika potrzeba karania, to sprawca powinien też mieć możliwość formalnego zobowiązania pokrzywdzonego do złożenia stosownego wniosku, np. poprzez podpisanie ugody¹³.

Co więcej, przepis nie reguluje, czy pokrzywdzony może swój wniosek cofnąć, np. jeżeli pierwotnie złożył go pod wpływem gróźb sprawcy, bądź też po prostu zmienił zdanie¹⁴.

Jednocześnie nie jest wymagane bezpośrednie przyznanie się oskarżonego

---

⁸ A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego...*, s. 140; R. Koper, *Warunki umorzenia postępowania karnego w trybie art. 59a k.k.*, *Ius Novum* 2014, nr 3, s. 21.

⁹ Por. wypowiedź Z. Niemczyka w trakcie III Forum Karnistycznego w dniu 6 lutego 2015 r., www.law.uj.edu.pl/~kpk/strona/iii-forum-karnistyczne/, dostęp: 11.05.2015.

¹⁰ A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego...*, s. 144.

¹¹ Por. wypowiedź W. Domańskiego w trakcie III Forum Karnistycznego w dniu 6 lutego 2015 r., www.law.uj.edu.pl/~kpk/strona/iii-forum-karnistyczne/, dostęp: 11.05.2015.

¹² D. Kuźelewski, K. Szczęsny, *Konsensualizm a kontradiktoryjność procesu karnego. Uwagi na temat mediacji w świetle projektu nowelizacji k.p.k.*, w: P. Wiliński (red.), *Kontradiktoryjność w polskim procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 415.

¹³ A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego...*, s. 145.

¹⁴ Tak także M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 59a...*, teza 12.

do winy, chociaż można uznać, że jest nim sam fakt naprawienia szkody lub zadośćuczynienia wyrządzonej krzywdzie¹⁵. Pojawia się więc trudność w rozstrzygnięciu, czy umorzenie kompensacyjne przełamuje domniemanie niewinności. Należy mieć na uwadze, wspomnianą już okoliczność, że domniemanie niewinności może być obalone tylko prawomocnym wyrokiem skazującym. Zasada ta wyrażona została także w art. 42 ust. 3 Konstytucji¹⁶. Art. 59a k.k. nie przewiduje wydania takiego wyroku, nie można więc przyjąć, że obala domniemanie niewinności sprawcy. Konsekwencją zajęcia innego stanowiska byłaby konieczność uznania tej nowej instytucji za niekonstytucyjną¹⁷.

Problemy stwarza także wielość podmiotów występujących czy to po stronie pokrzywdzonych, czy też sprawców. Niewątpliwie sprawca musi naprawić szkodę i zadośćuczynić krzywdzie wyrządzonej swoim czynem w stosunku do każdego pokrzywdzonego (art. 59a § 2 k.k.). Czy w takiej sytuacji wszyscy oni muszą złożyć wniosek o umorzenie postępowania, czy wystarczy inicjatywa jednego z pokrzywdzonych? Zdecydowanie dominuje stanowisko, że wszyscy pokrzywdzeni muszą złożyć oświadczenie o stosowaniu przez organ umorzenia kompensacyjnego¹⁸.

Proponuje się natomiast koncepcję podzielności wniosku, jeżeli sprawcami jest kilka osób. Wtedy umorzenie mogłoby dotyczyć tylko tych z nich, którzy spełniają przesłanki¹⁹.

Wreszcie ostatnia wątpliwość – czy sposób naprawienia szkody bądź zadośćuczynienia krzywdzie musi zostać zweryfikowany przez organ stosujący umorzenie? Innymi słowy, czy prokurator lub sąd zobligowani są do zbadania, czy np. obiektywna wartość wyrządzonej szkody była taka sama, jak ta uzgodniona między pokrzywdzonym a sprawcą? Z regulacji art. 59a k.k. taki obowiązek nie wynika. Władztwo zostaje przekazane pokrzywdzonemu, to on podejmuje decyzję, czy pojednać się ze sprawcą, razem ustalają, w jaki sposób naprawić wyrządzone przestępstwem negatywne skutki, i wreszcie to on decyduje, czy złożyć wniosek o umorzenie, czy też nie. Pojawiają się jednak głosy, że może być to duże pole do nadużyć, w związku z czym organ procesowy musi mieć jakąś realną możliwość oceny spełnienia tych przesłanek, zwłaszcza jeśli sprawca zapłaci mniej za wyrządzoną szkodę, niż powinien²⁰. Postuluje się

---

¹⁵ A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego...*, s. 146.

¹⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

¹⁷ A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego...*, s. 146.

¹⁸ *Ibidem*, s. 146; E. Bieńkowska, *Uprawnienia pokrzywdzonego w ujęciu nowych projektów nowelizacji prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 11-12, s. 78.

¹⁹ A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego...*, s. 146.

²⁰ Por. wypowiedź J. Majewskiego w trakcie III Forum Karnistycznego w dniu 6 lutego 2015

więc m.in. przeprowadzenie postępowania dowodowego w tej kwestii lub odbieranie od pokrzywdzonego oświadczenia o wysokości wyrządzonej szkody w trybie zeznań, a więc pod rygorem odpowiedzialności z art. 233 k.k.²¹.

Organ rozpatrujący wniosek co do zasady ma obowiązek go uwzględnić. Jedynym powodem uzasadniającym odmowę umorzenia jest wystąpienie szczególnej okoliczności, gdy cele kary nie zostałyby zrealizowane (art. 59a § 3 k.k.). Nie wdając się w szczegółowe rozważania, w doktrynie wyróżnia się trzy cele, jakie ma spełniać orzeczona kara: ogólnoprewencyjny, szczególnieprewencyjny, naprawienie szkody i zadośćuczynienie²². Zastosowanie umorzenia kompensacyjnego w pełni służy tylko ostatniemu z nich. W mniejszym stopniu oddziałuje na sprawcę, chociaż pojednanie z pokrzywdzonym i rekompensata za wyrządzone zło mają także aspekt wychowawczy. Instytucja ta zupełnie pomija natomiast cel ogólnoprewencyjny. Z punktu widzenia tego celu, kara ma odstraszać sprawców jeszcze przed podjęciem decyzji o popełnieniu przestępstwa oraz pokazywać społeczeństwu, że istotne dobra prawne są należyście chronione²³. Tymczasem z art. 59a k.k. płynie zupełnie inny przekaz, skoro sprawca może „wykupić się” od odpowiedzialności karnej.

§ 3 art. 59a k.k. określany jest więc jako „warunek negatywny” zastosowania umorzenia kompensacyjnego²⁴. Ustawa wymaga jednak, by decyzja odmowna uzasadniona była „szczególną okolicznością”. Sąd lub prokurator będzie musiał więc wnikliwie rozważyć okoliczności towarzyszące popełnieniu przestępstwa, właściwości i warunki osobiste sprawcy, cele zapobiegawcze i wychowawcze, jakie mogą być osiągnięte w stosunku do niego i ogólnoprewencyjne, w odniesieniu do całego społeczeństwa. Nieuwzględnianie wniosków pokrzywdzonych w tym trybie ma być bowiem wyjątkiem, a nie regułą²⁵.

Na taką odmowę przysługuje zażalenie (art. 23b k.p.k.) – przepis nie precyzuje, komu dokładnie, wydaje się więc, że i sprawcy, i pokrzywdzonemu.

Podkreślić także należy, że art. 59a k.k. przewiduje bezwarunkowe umorzenie postępowania. Organ wymiaru sprawiedliwości nie nakłada bowiem na sprawcę żadnych dalszych obowiązków.

Jak widać, sama próba dokonania charakterystyki umorzenia kompensacyjnego budzi wiele wątpliwości i pytań. Zapewne kolejne z nich pojawią się po

---

r., <http://www.law.uj.edu.pl/~kpk/strona/iii-forum-karnistyczne/>, dostęp: 11.05.2015.

²¹ Por. wypowiedź T. Wróbla i Z. Niemczyka w trakcie III Forum Karnistycznego w dniu 6 lutego 2015 r., www.law.uj.edu.pl/~kpk/strona/iii-forum-karnistyczne/, dostęp: 11.05.2015.

²² W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 415-417.

²³ *Ibidem*, s. 416.

²⁴ R. Koper, *Warunki umorzenia postępowania...*, s. 23.

²⁵ A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego...*, s. 142.

1 lipca 2015 r., kiedy instytucja ta zacznie być stosowana w praktyce. Pomimo jej niedoskonałości i krytycznych głosów ze strony przedstawicieli doktryny, należy zauważyć, że jest ona wyrazem rosnącej w prawie karnym *sensu largo* tendencji do zwrotu ku idei sprawiedliwości naprawczej.

3. Art. 59a k.k. jako przejaw idei sprawiedliwości naprawczej

Idea sprawiedliwości naprawczej znana jest już od starożytności²⁶. Jednak na prawo karne nowożytne największy wpływ miały teoria klasyczna, zwana też retributywną, oraz teoria sprawiedliwości utylitarnej²⁷. Pierwsza z nich traktuje karę jako odpłatę za zło wyrządzone przez sprawcę. Pomija natomiast całkowicie osobę pokrzywdzonego oraz próbę jakiegokolwiek naprawienia wyrządzonej mu krzywdy²⁸. Druga z kolei koncentruje się na użyteczności kary, a więc tym, jaki cel można dzięki niej osiągnąć. W grę wchodzi prewencja indywidualna lub generalna²⁹. Żadna z nich nie bierze jednak pod uwagę aspektu kompensacyjnego.

Ten zaś leży u podstaw sprawiedliwości naprawczej. Wskazuje się, że jej intencją jest „naprawienie krzywdy wyrządzonej czynem przestępnym, w szczególności umożliwienie lub wymaganie, by sprawca podjął działanie naprawcze, oraz udostępnienie ofierze udziału w dyskusji ze sprawcą na temat formy zadośćuczynienia”³⁰.

Pokrzywdzony nie jest więc w cieniu sprawcy, ale staje się równorzędnym podmiotem. Ograniczona za to, choć nie wyłączona, zostaje rola wymiaru sprawiedliwości. Dalej to organy państwa jako jedyne uprawnione są do wydania decyzji procesowej, podjęcie jej zostaje jednak ułatwione, dzięki uzgodnieniom sprawcy i pokrzywdzonego³¹.

To właśnie sam proces uzgadniania, próby rozwiązania sporu powstałego

---

²⁶ A. Muszyńska, *Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem*, Warszawa 2010, s. 19-24.

²⁷ D. Szumiło-Kulczycka, *Proces karny a idea sprawiedliwości naprawczej*, w: P. Hofmański (red.), *System prawa karnego procesowego, t. I, cz. II. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 2013, s. 372.

²⁸ A. Muszyńska, *Naprawienie szkody...*, s. 25.

²⁹ D. Szumiło-Kulczycka, *Proces karny a idea...*, s. 371.

³⁰ M. Wright, cytata za: A. Muszyńska, *Naprawienie szkody...*, s. 29-30.

³¹ D. Szumiło-Kulczycka, *Proces karny a idea...*, s. 379.

poprzez popełnienie przestępstwa, są sednem idei sprawiedliwości naprawczej³². Wyróżnia się w związku z tym jej trzy filary: prawo ofiary do rekompensaty, zobowiązanie sprawcy do odpowiedzialności i naprawienia wyrządzonej krzywdy, uczestnictwo stron i społeczności lokalnej³³.

Dzięki temu pokrzywdzony ma poczucie, że jego prawa, ale też emocje wywołane czynem przestępnym, zostały wzięte pod uwagę i należycie zrekomensowane. Sprawca zaś, poprzez osobisty kontakt z ofiarą i naprawienie wyrządzonej jej szkody, ma szansę na głębszą refleksję nad swoim zachowaniem i jego konsekwencjami.

W literaturze wyróżnia się kilka podstawowych form realizacji sprawiedliwości naprawczej. Pierwszą z nich jest mediacja, czyli negocjacje pomiędzy pokrzywdzonym i sprawcą przy udziale bezstronnego mediatora³⁴. Mediacja jest znana polskiemu prawu karnemu od dawna (art. 23a k.p.k.), pominięte zostaną więc szczegółowe rozważania dotyczące tej instytucji. Istnieje bowiem także inna, najbardziej podstawowa, forma sprawiedliwości naprawczej, czyli konferencje rodzinne lub lokalne (zwane ogólnie konferencjami sprawiedliwości naprawczej). Te znane i stosowane są głównie w państwach należących do systemu *common law*³⁵. Polegają na zebraniu się sprawcy, pokrzywdzonego oraz osób z ich rodzin lub społeczności, którzy wspólnie próbują rozwiązać zaistniały problem. Żaden z nich nie występuje jednak w roli bezstronnego mediatora³⁶.

Należy zauważyć, że instytucja umorzenia kompensacyjnego nie będzie stanowiła wprowadzenia do polskiego prawa karnego nowej formy sprawiedliwości naprawczej. Formą taką jest wymagane przez art. 59a k.k. pojednanie między pokrzywdzonym i sprawcą, zwłaszcza w wyniku mediacji³⁷. Natomiast umorzenie stanie się kolejnym przejawem tej idei, obok takich rozwiązań jak środek karny w postaci obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody lub zadośćuczynienia za krzywdę (art. 46 k.k.), nadzwyczajne złagodzenie kary, jeśli pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, szkoda została naprawiona albo uzgodnili sposób jej naprawienia (art. 60 § 2 pkt. 1), czy też warunkowe umorzenie postępowania (art. 66 § 3 k.k.)³⁸.

---

³² *Ibidem*, s. 378.

³³ A. Muszyńska, *Naprawienie szkody...*, s. 31.

³⁴ D. Szumiło-Kulczycka, *Proces karny a idea...*, s. 380.

³⁵ *Ibidem*, s. 382.

³⁶ W. Zalewski, *Sprawiedliwość naprawcza*, w: T. Kaczmarek (red.), *System prawa karnego: Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, Warszawa 2015, s. 111.

³⁷ Por. E. Bieńkowska, *Uprawnienia pokrzywdzonego w ujęciu nowych projektów nowelizacji prawa karnego*, *Prok. i Pr.* 2014, nr 11-12, s. 77.

³⁸ D. Szumiło-Kulczycka, *Proces karny a idea...*, s. 392.

Będzie to w pewnej mierze odpowiedź na pojawiające się w ostatnim czasie w polskiej nauce prawa karnego głosy o wprowadzeniu nowoczesnego podejścia do sankcji karnych. Miałyby ono polegać na tym, by w pierwszej kolejności sięgać po środki sprawiedliwości naprawczej, a kary izolacyjne pozostawić jedynie w odniesieniu do najpoważniejszych czynów³⁹.

Art. 59a k.k., wraz ze swymi założeniami, wpisuje się w ten nurt. Ciężar uzgodnień i dochodzenia do rozwiązania problemu został – tak jak wymaga tego sprawiedliwość naprawcza – przesunięty na sprawcę i pokrzywdzonego. Nie odebrano równocześnie całkowicie władztwa organom wymiaru sprawiedliwości, które mogą nie umorzyć postępowania, pomimo wniosku pokrzywdzonego, jeśli nie zapewniłoby to realizacji celów kary.

4. Umorzenie kompensacyjne jako wyjątek od zasady legalizmu

Zasada legalizmu zdefiniowana w art. 10 k.p.k. zobowiązuje organy powołane do ścigania przestępstw do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego w przypadku uzyskania uprawdopodobnionej wiadomości o przestępstwie ściganym z oskarżenia publicznego, a oskarżyciela publicznego do wniesienia i popierania aktu oskarżenia⁴⁰. Celem tej zasady, określonym w art. 10 § 2 k.p.k., jest pociągnięcie do odpowiedzialności każdego sprawcy przestępstwa z wyjątkiem sytuacji określonych w ustawie i prawie międzynarodowym. Zasadę obowiązującą polskie organy ścigania można nazwać zasadą legalizmu materialnego – postępowanie wszczyna się i prowadzi tylko jeśli społeczna szkodliwość czynu nie jest znikoma, co wynika z art. 17 § 1 pkt. 3 k.p.k. Społeczna szkodliwość czynu, jako przesłanka procesu, wprowadza zatem karnomaterialną korektę do zasady czystego legalizmu⁴¹. Przeciwnieństwem zasady legalizmu jest zasada oportunistyczna, zgodnie z którą organy procesowe mogą nie wszczynać postępowania, jeśli ze względu na interes społeczny (publiczny) prowadzenie postępowania karnego w danej sprawie jest niecelowe⁴². Dotychczas polskie przepisy przewidywały trzy wyjątki od zasady

---

³⁹ W. Zalewski, *Sprawiedliwość...*, s. 129.

⁴⁰ M. Rogalski, *Zasady legalizmu w procesie karnym po noweli do kodeksu postępowania karnego z dnia z 27 września 2013 r.*, Pr.iP. 2015, nr 1-2, s. 47.

⁴¹ P. Hofmański, S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 288-289.

⁴² *Ibidem*, s. 286.

legalizmu: umorzenie absorpcyjne postępowania, instytucję świadka koronnego, umorzenie postępowania wobec nieletniego z art. 21 § 2 u.p.n.⁴³, jeśli orzeczenie środka wychowawczego lub poprawczego byłoby niecelowe ze względu na wcześniej orzeczony środek.

W piśmiennictwie przeważa stanowisko, że wchodzący w życie od 1 lipca 2015 r. art. 59a k.k. wprowadza kolejny wyjątek na rzecz oportunistów⁴⁴. Jak wskazano wyżej, organ będzie mógł odstąpić od ścigania sprawcy czynu zabronionego, który naprawił szkodę i pojednał się z pokrzywdzonym, w przypadku złożenia wniosku przez tego ostatniego. Podstawą dla takiego umorzenia jest zanik potrzeby ścigania i karania ze względu na wygaszenie konfliktu, powstałego na skutek popełnienia czynu zabronionego, pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą⁴⁵. Pewne zastrzeżenia w kwestii traktowania art. 59a k.k. jako wyjątku od zasady legalizmu, powoduje ograniczony zakres decyzyjności organu w kwestii umorzenia, wynikający z posługiwania się przez ustawę kategorycznym zwrotem „umarza się” i możliwością odmowy umorzenia – przy spełnieniu przesłanek z art. 59a § 1 k.k. – tylko jeśli byłoby ono sprzeczne z realizacją celów kary. Tymczasem istotą oportunistów jest właśnie prawo organu do swobodnego decydowania o zasadności ścigania.

Posłużenie się przez ustawodawcę w § 3 zwrotem „jeśli zachodzi szczególna okoliczność” wskazuje na przyjęcie założenia, że naprawienie szkody i pojednanie się z pokrzywdzonym co do zasady będzie wystarczające dla zrealizowania celów kary. Jedynie wyjątkowe okoliczności, których badanie będzie zadaniem organu, mogą spowodować obalenie tego założenia i przyjęcie, że w konkretnym stanie faktycznym cele kary nie zostały zrealizowane. Podejmując decyzję, organ powinien brać pod uwagę względy prewencji generalnej, indywidualnej oraz cel sprawiedliwościowy⁴⁶. Intencją ustawodawcy jest jednak, by sytuacje nieuwzględnienia wniosku należały do mniejszości.

5. Korzyści wynikające z wprowadzenia art. 59a k.k.

Jedną z przewidywanych korzyści wynikających z wprowadzenia art. 59a

---

⁴³ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. 1982 nr 35 poz. 228 z późn. zm.

⁴⁴ Tak A. Pilch, *Umorzenie postępowania w trybie art. 59a k.k.*, PiP 2013, nr 4, s. 100; A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego...*, *op. cit.*, s.138–139.

⁴⁵ Por. wypowiedź prof. Andrzeja Zolla w trakcie III Forum Karnistycznego w dniu 6 lutego 2015 r., <http://www.law.uj.edu.pl/~kpk/strona/iii-forum-karnistyczne/>, 11.05.2015.

⁴⁶ A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego...*, *op. cit.*, s.142.

k.k. będzie redukcja obciążeń organów ścigania na etapie postępowania przygotowawczego. Dzięki skorzystaniu z instytucji umorzenia restytucyjnego, skrócony zostanie czas trwania postępowań w sprawach drobnych przestępstw. W rezultacie środki oraz czas dotychczas przeznaczony na ich prowadzenie będą mogły zostać wykorzystane na postępowania w sprawach bardziej skomplikowanych. Jednocześnie zmniejszy się ilość spraw wpływających do sądów, ponieważ przeważająca część postępowań umarzanych przez prokuratorów w trybie art. 59a k.k., stanowić będą przypadki obecnie trafiające do sądu wraz z aktem oskarżenia. Wszystko to ma zasadnicze znaczenie biorąc pod uwagę nowelizację procesu karnego zmierzającą ku jego większej kontradiktoryjności. Zakłada ona bowiem przeniesienie dotychczas cięższej na sędzie odpowiedzialności za wynik postępowania na strony. Oskarżyciel i oskarżony mają stać się aktywnymi uczestnikami sporu – wnioskować o przeprowadzenie konkretnych dowodów i sami je przeprowadzać, a sąd będzie jedynie decydował o ich dopuszczeniu oraz oceniał zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów⁴⁷.

Instytucja umorzenia restytucyjnego jest również szansą na zwiększenie wykorzystywania mediacji w postępowaniu karnym. Art. 59a k.k. nie przewiduje wprowadzenia obligatoryjnego porozumienia pokrzywdzonego z podejrzanym w drodze tej instytucji, jednak umieszczenie jej przez ustawodawcę w treści przepisu można interpretować jako wskazówkę dla uczestników procesu – zdaniem ustawodawcy właśnie ta instytucja powinna być wykorzystywana dla osiągnięcia porozumienia między pokrzywdzonym a sprawcą. Skorzystanie z mediacji może zniwelować pewne zagrożenia, na które wskazuje się przy omawianiu art. 59a k.k. Przede wszystkim pozwoli na uniknięcie prób nacisku na pokrzywdzonego ze strony sprawcy, czy nawet organów procesowych, w których interesie będzie szybkie zakończenie postępowania. Również dla podejrzanego mediacja będzie korzystna – np. w sytuacji wygórowanych żądań pokrzywdzonego nieodpowiadających rzeczywistej szkodzie.

6. Zagrożenia wynikające z wprowadzenia art. 59a k.k.

Art. 59a k.k. na pierwszy plan wysuwa realizację przez prawo karne funkcji

---

⁴⁷ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 870, www.sejm.gov.pl/, dostęp: 13.05.2015.

kompensacyjnej, co niesie za sobą niebezpieczeństwo zdeprecjonowania innych funkcji, które winny być realizowane przez prawo karne. Dotyczy to w szczególności funkcji ochronnej i sprawiedliwościowej⁴⁸. Pierwsza z nich ma za zadanie wykształcić w adresatach norm prawnych przekonanie, że konkretne normy chronią dobra prawne uznane przez ustawodawcę za cenne, a atak na nie pociągnie za sobą zastosowanie przewidzianej w ustawie sankcji karnej – przy czym ważniejsza od wysokości owej sankcji jest jej nieuchronność⁴⁹. Świadomość możliwości uniknięcia odpowiedzialności, jaką daje art. 59a k.k., może przyczynić się do osłabienia funkcji ochronnej i zwiększenia u niektórych z potencjalnych sprawców skłonności do ryzyka – jeśli nawet nie uda im się uniknąć „wpadki” i zostaną złapani, to będą mogli naprawić szkodę i w ten sposób unikną odpowiedzialności. Podejmując próbę ryzykują więc mniej niż dotychczas. Również funkcja sprawiedliwościowa, która ma wzmocnić w odczuciu społecznym przekonanie, iż zło jest piętnowane, a jego sprawca dozna zasłużonej dolegliwości⁵⁰ doznaje osłabienia w sytuacji umożliwienia odstąpienia od ściągania w przypadku restytucji. Trzeba jednak zaznaczyć, iż wprowadzenie § 3 oraz powrót do konieczności pojednania między sprawcą a ofiarą, złagodziło w pewnym stopniu negatywny wpływ art. 59a k.k. na realizację tych zasad przez prawo karne. Dzieje się tak, ponieważ konieczność pojednania, sprawia, że instytucja ta nie może być postrzegana jako „zwykle wykupienie się od odpowiedzialności”.

Pewne zagrożenia wynikają również z samej konstrukcji art. 59a k.k. Jedną z nich jest brak terminu do złożenia wniosku przez pokrzywdzonego – jest mowa jedynie o tym, że szkoda musi być naprawiona do rozpoczęcia przewodu sądowego w pierwszej instancji. Co więcej, ustawodawca mówi o rozpoczęciu przewodu sądowego w pierwszej instancji, nie wskazując, na której rozprawie. Tym samym możliwe będzie, po pierwsze, złożenie wniosku, a także samo naprawienie szkody np. w sytuacji, gdy rozprawa została odroczone, a nawet w przypadku rozpoznawania przez sąd pierwszej instancji sprawy ponownie po uchyleniu wyroku przez sąd drugiej instancji. W rezultacie mogą zostać zmarginalizowane najważniejsze korzyści wynikające z przyjętego rozwiązania – skrócenie postępowania oraz związana z tym oszczędność czasu i środków⁵¹.

Innym niebezpieczeństwem związanym ze stosowaniem tego przepisu jest

---

⁴⁸ A. Pilch, *Umorzenie postępowania...*, s. 95-96.

⁴⁹ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, s. 39-42.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 43.

⁵¹ Na ten problem uwagę zwrócił W. Domański w trakcie III Forum Karnistycznego w Krakowie, www.law.uj.edu.pl/~kpk/strona/iii-forum-karnistyczne/, dostęp: 11.05.2015.

możliwość wielokrotnego korzystania z tej instytucji przez sprawców notorycznie popełniających drobne przestępstwa⁵². W przepisach nie przewidziano możliwości prowadzenia żadnego ogólnopolskiego rejestru, w którym odnotowywane będzie zastosowanie wobec sprawcy instytucji z art. 59a k.k. W przypadku popełnienia kolejnego przestępstwa sprawca będzie mógł po naprawieniu szkody i pojednaniu się z pokrzywdzonym znów skorzystać z możliwości umorzenia postępowania, ponieważ organ nie posiadając informacji na temat wcześniej popełnionych czynów, nie będzie mógł odmówić umorzenia powołując się na art. 59a § 3 k.k.

Kolejnym problemem związanym ze stosowaniem art. 59a k.k. jest interpretacja sformułowania „naprawił i (...) pojednał się”, która wskazuje na konieczność rzeczywistego naprawienia szkody, a nie tylko np. zobowiązania się do tego. W konsekwencji roszczenia pokrzywdzonego powinny być spełnione już w momencie umorzenia postępowania. Jest to sytuacja korzystna dla pokrzywdzonego, ponieważ nie istnieje zagrożenie, że sprawca – mimo zobowiązania się do zaspokojenia roszczeń – po umorzeniu postępowania będzie uchylał się od dopełnienia obowiązku. Należy zaznaczyć jednak, iż taka interpretacja, wynikająca z wykładni językowej, budzi pewne wątpliwości na gruncie konstytucyjnym, ponieważ uniemożliwia ona skorzystanie z tej instytucji osobom, które w danym momencie nie dysponują odpowiednimi środkami finansowymi. Tym samym karanie sprawcy staje się uzależnione od statusu majątkowego, co nie jest zgodne z konstytucyjną zasadą równości⁵³. Ciekawym rozwiązaniem, które pozwoliłoby zarówno na ochronę interesów pokrzywdzonego, jak i sprawcy, oraz uniknięcie zarzutu niekonstytucyjności przyjętej regulacji, jest możliwość zawieszenia postępowania na podstawie art. 22 k.p.k.⁵⁴ – to jednak może zniwelować korzyść, jaką jest szybkie zakończenie postępowania.

7. Podsumowanie

Instytucja umorzenia kompensacyjnego jest czymś zupełnie nowym w polskim prawie karnym i jak wszystko, co nieznanne, wzbudza niepokój wśród części praktyków i teoretyków. Zdecydowanie sposób uregulowania tej instytucji nie jest pozbawiony wad, które już teraz są widoczne i być może, jeśli rzeczywiście okażą się one istotne dla praktyki w trakcie jego stosowania, dojdzie do

---

⁵² Na takie niebezpieczeństwo wskazywali m.in. uczestnicy III Forum Karnistycznego w Krakowie, www.law.uj.edu.pl/~kpk/strona/iii-forum-karnistyczne/, dostęp: 11.05.2015.

⁵³ R. Koper, *Warunki umorzenia postępowania...*, s. 18.

⁵⁴ D. Kuźelewski, K. Szczęsny, *Konsensualizm a kontrydiktoryjność...*, s. 414.

korekty art. 59a k.k. Jednak mimo pojawiających się wątpliwości dotyczących kształtu instytucji umorzenia restytucyjnego, samą ideę wprowadzenia takiego uregulowania należy ocenić pozytywnie. To, czy w praktyce pozwoli ona na osiągnięcie celów, jakie założyli jej twórcy, zależy od organów i uczestników postępowania. Praktycy, którzy będą stosować art. 59a k.k., muszą być świadomi niebezpieczeństw w postaci nadużyć zarówno ze strony sprawców, ale też pokrzywdzonych, i nie umarzać postępowania w takich sytuacjach. Wydaje się jednak, że dwie kwestie powinny zostać w jak najkrótszym czasie uregulowane. Mowa tu o wątpliwościach dotyczących konieczności pełnej restytucji w momencie umorzenia, oraz możliwość korzystania z art. 59a k.k. przez tzw. sprawców notoryjnych.

Discontinuance of criminal proceedings under Article 59a of the Polish Criminal Code as a derogation of the principle of legality. Risks and benefits of implemented solutions

This paper touches upon article 59a of the Polish Criminal Code, which introduce new measure to Polish criminal proceedings. After 1 July 2015 discontinuance of criminal proceedings at a request from a victim is possible, if the offender repaired damage. It is a sign of restorative justice in Polish criminal law. Article 59a is a new exception to the principle of legality. This institution, even before entering into force, raises doubts and questions in the doctrine. In the first part of text the authors analyze the grounds and next indicate the benefits and the risks that entails the introduction of this institution.